

KODAJOVÁ, Daniela – MACHO, Peter a kol.: JOZEF MILOSLAV HURBAN. OSOBNOSŤ V SPOLOČNOSTI A REFLEXII. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017. 446 s.

Irena Bilińska

Kolektívna monografia venovaná osobnosti a dielu Jozefa Miloslava Hurbana je výsledkom interdisciplinárnej konferencie *Jozef Miloslav Hurban – osobnosť v spoločnosti a reflexii* usporiadanej pri príležitosti 200. výročia narodenia tohto slovenského tvorcu, kňaza a dejateľa. Cieľom usporiadateľov bolo podať komplexný obraz tejto osobnosti, ktorý by umožnil zachytiť širokú škálu jej aktivít v rôznych životných etapách, v dobových kontextoch, ako aj následné inštitucionalizované fungovanie v kolektívnej pamäti spoločnosti.

Štúdie prinášajú najnovšie zistenia týkajúce sa viacerých oblastí Hurbanovho života a jeho vlasteneckého pôsobenia. Autori sledujú jeho reálny život v dobe formovania sa moderného slovenského národa, analyzujú ohlas jeho života a diela v prostredí nasledujúcich generácií, prinášajú novú interpretáciu niekoľkých aspektov jeho tvorby a dekodujú semiotické roly, ktoré Hurban zastáva v slovenskej symbolickej kultúre, ako aj v historickej pamäti.

V prvej časti pomenovanej *Hurban a doba nacionalizmu* autori Daniela Kodajová, Peter Podolan, Matúš Valihora, Tomáš Adamčík a Rastislav Molda prinášajú nové zistenia o súvzťažnosti medzi osobným a verejným životom tohto slovenského buditeľa v období jeho revolučných aktivít, keď romanticky naplnil heslá služba pre národ a boj za národné práva. Analyzujú národnoobrodenecký naratív a dobovú projekciu národnej kolektívnej totožnosti.

D. Kodajová v príspevku *Život s krížom, perom a mečom* na základe epištolárnej a spomienkovej tvorby sleduje, ako zlomové udalosti Hurbanovej biografie v jednotlivých životných obdobiach ovplyvňovali jeho názory a ako účasť na udalostiach o celonárodnom význame vplývala na jeho súkromný život. P. Podolan (*Jozef Miloslav Hurban a Ján Kollár*) sleduje zmeny vo vzťahu generácie romantikov ku Kollárovi vzhľadom na ich vlastenecké aktivity, najmä kodifikáciu spisovného jazyka, a účasť na revolúcii 1848. Autor poukazuje, ako Hurban zápasil s Kollárom, zápasil aj s vlastnými ideálmi, aby sa napokon v almanachu *Nitra* č. 6. a 7 vrátil k češtine. V tejto súvislosti musím podotknúť, že Joanna Goszczyńska upozorňovala v knihe *Wielkie spory małego narodu* (2015), že pre Kollára jazyk nebol nevyhnutnou zložkou národnostnej identifikácie a slovenčina nebola nevyhnutnou podmienkou slovenskej totožnosti. Ďalšia štúdia dopĺňa zoznam Hurbanových aktivít v revolučnom období. M. Valihora na pozadí širokého historického kontextu zobrazuje revolučné obdobie v prostredí Hurbanovej malej otčiny – v Brezovej a v podbradliansko-podjavorinskom kraji. Autor si všima tiež pamätané miesta, ktoré boli venované daným udalostiam a stali sa symbolmi miestnej historickej pamäte. Problematiku Hurbanovho revolučného pôsobenia dopĺňa analýza konfesijnó-národnostných pomerov. Na príklade analýzy postojov katolíckych kňazov voči po-

vstalcom T. Adamčík (*Hurban a katolícki kňazi v revolučnom dvojročí 1848/1849*) prezentuje zložité postavenie katolíckeho kléru v rôznych oblastiach slovenského územia v revolučných rokoch. Okruh tém venovaných vzniku moderného nacionalizmu uzatvára štúdia R. Moldu *Hurban, Matica slovenská a národné hnutie v matičných rokoch*. Autor na základe archívnych materiálov skúma postavenie J. M. Hurbana v rámci národného hnutia v matičnom období. Sleduje dobovú tlač a najmä zápisnice spolku, všima si kritickejšie prístupy k Hurbanovmu pôsobeniu, reflektuje, aké predsavzatia podporoval, akými prostriedkami ovplyvňoval vlastenecké formovanie nasledujúcej generácie národovcov a ako pôsobil v prospech udržania historickej pamäte a pamätných miest v národnom prostredí. Článok si zaslúži pozornosť ako pokus o chýbajúcu, kritickú analýzu dejín Matice slovenskej, spracovávaných doposiaľ ako biografia „*národného martýra*“.

V ďalších troch tematických častiach autori prezentujú Hurbanovu literárnu, teologickú, historickú a dramatickú tvorbu, ako aj redakčnú činnosť. Z pohľadu novej interpretácie slovenskej romantickej literatúry považujem pre výskum Hurbanovej tvorby tieto tri okruhy za veľmi prínosné. Pre úplnosť pohľadu na Hurbanovo dielo by sa však ešte žiadala štúdia venovaná jeho filozofickým názorom. V súvislosti s Hurbanovým filozofickým myslením J. Goszczyńska publikovala štúdiu o jeho uvažovaní o národnej, t. j. slovanskej filozofii: *Inspiracje romantyków słowackich polską myślą filozoficzną* (*Kontakty*, roč. 15, 2017, s. 21 – 30). Napriek tomu treba pozitívne zhodnotiť, ako boli v knihe vedľa seba zaradené jednotlivé analýzy Hurbanových tvorivých aktivít. Vytvárajú pomerne ucelený obraz dobovej spoločnosti a podmienok, v akých vznikali Hurbanove texty. Autori prvých troch príspevkov sa venujú kňazskému, teologickému a historickému zameraniu dejateľa. V tomto kontexte považujem za veľmi prínosný článok Radoslava Hanusa *J. M. Hurban – zakladateľ slovenskej luteránskej neoortodoxie*, v ktorom autor analyzuje evolúciu Hurbanovo teologického myslenia

na pozadí úsilia o zlúčenie luteránskej cirkvi s kalvínskou, podľa hesla jeden národ – jedna cirkev. Autor sleduje Hurbanovo teologické formovanie a zdôvodňuje, že východiskom Hurbanovho myslenia bol racionalizmus a náboženský liberalizmus v spojení s národným idealizmom. R. Hanus ukazuje, ako na Hurbanovu evolúciu k ortodoxii vplývala ideológia romantizmu, Heglova filozofia, a najmä nábožensko-politické podmienky, zvlášť plánovaná únia, proti ktorej Hurban bojoval teologickými argumentmi. Martin Kováč sa venuje otázkam Hurbanovho kňazského a národného pôsobenia na pozadí zvrátov jeho známosti s Jánom Leškom (*Ján Leška, človek v pozadí Jozefa Miloslavu Hurbana*) v období patentálnych sporov až do Hurbanovej smrti. Autor upozorňuje na nejednotnosť v náboženskej obci, na Hurbanov postoj voči jednotlivým táborom a problémy súvisiace s vydávaním *Cirkevných listov*. Tento blok článkov uzatvára štúdia Dušana Škvarnu venovaná romantickému historizmu na príklade analýzy Hurbanových odborných/publicistických prác. Autor štúdie vyzdvihuje dobovo novátorské uchopenie slovenských dejín. Zdôvodňuje, že Hurban si zaslúži v tomto ohľade prvenstvo medzi súčasníkmi, lebo oproti predchodcom a napriek mnohým limitom, konkretizoval obsah slovenských dejín, obohatil ich o nové témy a hľadal ich ideovú stránku. D. Škvarna vyzdvihuje, že Hurban vo svojich historických prácach vedel pohotovo reagovať na vtedajšie, moderné požiadavky písať dejiny z hľadiska vlastnej národnosti.

Tematický okruh venovaný Hurbanovmu literárnemu dielu otvára štúdia Marcely Bednárovej venovaná Hurbanovmu vzťahu k prírode, ktorý autorka reflektuje na pozadí jeho filozofického a náboženského uvažovania (*Človek a jeho vzťah k prírode v Hurbanovej reflexii*). V úvode k svojej interpretácii M. Bednárová však používa zjednodušujúce a neaktuálne tvrdenia k súčasnému stavu poznania slovenskej romantickej literatúry. Tvrdenia ohľadom zdrojov, z ktorých čerpali slovenskí romantici, že „*hoci boli ‚produktom‘ svetového romantizmu, nehlásili sa k nemu*“, resp. že literárnych hrdi-

316 nov Západu „štúrovci obyčajne odmietali a považovali ich za ‚zhýčkaný‘, úpadkový jav svojej doby“ (s. 166). Ďalšia štúdia *História ako dobrodružstvo* (Hurbanove dobrodružno-historické prózy) Tomáša Horvátha podnetne rozširuje doterajšie znalosti Hurbanových historických próz ohľadom ich komunikačno-pragmatického nasmerovania. Autor dešifruje Hurbanove komunikačné postupy a ukazuje, ako romantický tvorca konštruuje ideálneho implicitného čitateľa a prostredníctvom akých prostriedkov dosahuje príznak pravdy v literatúre. T. Horváth dokazuje, že romantický tvorca sa nevenuje histórii, lež kultúrnej pamäti a príznak pravdy zakódoval do žánru dobrodružného románu s prvkami čierneho románu, ktorý mal v európskej literatúre dlhú tradíciu. V nasledujúcej štúdii *Od reality k fantazijnej utópii: Hurbanove Korytnické poháriky* Dana Hučková analyzuje historické podoby Hurbanovho diela *Korytnické poháriky*, ktoré doposiaľ buď ostávalo na okraji záujmu literárnovedného výskumu, resp. bolo mylne žánrovo a smerovo zaraďované. D. Hučková prinavracia tomuto textu pôvodné miesto v Hurbanovom literárnom diele a poukazuje, ako jednotliví editori svojvoľne menili jeho pôvodnú heterogénnu podobu, čím znižovali jeho umeleckú úroveň a smerovo ho posúvali do realizmu. Autorka rekonštruje pôvodný žánrový a štýlový charakter tohto Hurbanovho diela a poukazuje na jeho otvorený, hybridný charakter. Nachádzajúc v ňom prvky romantického synkretizmu, zaraďuje ho späť do romantickej literatúry. V podobnom duchu prinavracia romantickej literatúre Juliana Beňová aj Hurbanove dramatické pokusy, doposiaľ málo známe nielen širokej verejnosti, ale aj odborníkom. Autorka podrobuje analýze zlomky, ktoré sa zachovali v archívoch a ktorým doposiaľ chýba komplexná analýza. Súčasne poukazuje na širokú škálu Hurbanovej angažovanosti pri inscenácii predstavení slovenského ochotníckeho divadla. Hurbanovu redaktorskú činnosť, zvlášť jeho koncepciu národnej literatúry, ktorú realizoval v almanachu *Nitra*, novátorsky analyzuje Jana Pácalová v príspevku *Hurbanova predstava o literatúre v almanachu Nitra*, ktorá

skúma funkciu almanachu ako publikačného média. Ukazuje, ako Hurban formuloval koncept tejto publikácie a ako realizoval svoje ambície zviditeľniť slovenský kmeň, prostredníctvom ponuky súboru reprezentatívnych textov. Oproti doterajšej literárnohistorickej praxi J. Pácalová venuje rovnakú pozornosť všetkým číslam almanachu, vrátane doposiaľ obchádzaného prvého, ktoré bolo kvôli češtine odsunuté mimo rámec národnej, romantickej tvorby. J. Pácalová zdôvodňuje, že práve prvý ročník je reprezentatívny z hľadiska druhového, žánrového, genderového, autorského a generačného zastúpenia. Posledná štúdia v tejto časti je venovaná prispievateľskej činnosti J. M. Hurbana do Riegrovho *Slovníka naučného*. Na pozadí dobových národnostných a konfesijných sporov Zuzana Kudzbelová analyzuje obsah a ideologickú náplň encyklopedických hesií, ktoré pre český *Slovník* pripravoval J. M. Hurban. Poukazuje, ako rezonovali vo vtedajšom slovenskom prostredí a aký mali dosah pre následnú autorovu spoluprácu s českým vlasteneckým prostredím.

Posledné dve kapitoly zostavovateľa venovali reflexii života a diela J. M. Hurbana v kultúrnej pamäti. Magdalena Bystrzak („*Lacná voda na mlyn chabej ideológie*“: *súradnice Matuškovkej kritiky J. M. Hurbana v 30. rokoch 20. storočia*) na príklade analýzy kritického postoja Alexandra Matušku voči dedičstvu slovenskej romantickej tradície poukazuje na medzivojnové diskusie o podobe modernej slovenskej kultúry, dobové požiadavky modernizácie, individualizácie a sekularizácie a v neposlednom rade aj politické spory autonomistov s čechoslovakistami, ktoré zasadzuje do širšieho európskeho rámca. V tomto kontexte autorka poukazuje na potrebu komplexného vyrovnaní sa s romantickou paradigmou slovenskej národnej kultúry. Alica Kurhajcová sleduje, ako sa menil obraz Hurbana a hurbanistov v prácach maďarských autorov, provládnych publicistov a historikov-samoukov v období od konca 19. storočia až do medzivojnového obdobia. Na pozadí meniacich sa politických podmienok poukazuje na rozdielne postoje voči národ-

noemancipačným snahám Slovákov v rámci Uhorska a následne autonomistickým v podmienkach Československa. Adelaida Mezeiová analyzuje premeny v školských učebniciach dejepisu a slovenského jazyka a literatúry, ktoré v súvislosti s Hurbanom a jeho prívrženca-ami nasledovali od vzniku Československa, cez medzivojnové obdobie, vojnový Slovenský štát, komunistické obdobie až po vznik samostatnej Slovenskej republiky. Poukazuje, akým zmenám podliehali vyučovacie osnovy, ktoré obsahy boli vyzdvihované a ktoré zamlčované, ako sa v jednotlivých obdobiach menili ukážky, ktoré mali ilustrovať romantické vlastenectvo, aké ideály a vzory boli vyberané, aby zodpovedali politickým požiadavkám na tieto národ-odtvorné a štátotvorné predmety.

V poslednej časti autori sledujú prejavy kolektívnej pamäte v súvislosti s pamätnými miestami, spojenými s osobou J. M. Hurbana. Ľuboš Kačírek (*Jozef Miloslav Hurban v múzejnej prezentácii*) si všima múzejné prezentácie venované Hurbanovi a národno-emancipačným snahám Slovákov v 19. storočí. Poukazuje na charakter a zameranie jednotlivých expozícií, vyratáva dominantné prvky a originálne predmety súvisiace s Hurbanovými aktivitami. Všima si ich kultúrno-vzdelávacie a ideovo-výchovné akcenty. Mária Smoláková (*Hurbanova fara v Hlbokom*) prezentuje, akým modernizačným úkonom bol podrobovaný interiér a exteriér architektonického objektu, s ktorým boli vyše 40 rokov späť životné osudy J. M. Hurbana a jeho rodiny. Autorka poukazuje na významnosť tohto objektu pre slovenskú symbolickú kultúru. Existenciu tohto romantického bojovníka v národnom semiotickom systéme si všima aj Tomáš Kowalski v štúdiu *Dva pohreby, dva náhrobníky: miesto posledného odpočinku Jozefa Miloslava Hurbana*. Na pozadí detailného opisu okolností, v akých sa konali Hurbanove pohreby a boli mu vystavané náhrobníky, autor štúdie poukazuje na symbolickú váhu, s akou tento slovenský dejateľ pôsobil na politickú moc v období Rakúsko-Uhorska a na akým účelom bol užitočný v čase ustanovovania komunistickej vlády. Peter Macho skúma vzťahy medzi vý-

tvárnym umením, ideológiou a politikou, ako aj formovanie národnej identity a kolektívnej pamäte v dobe nacionalizmu prostredníctvom interpretácie obrazu *Návšteva Štúra, Hurbana a Hodžu u Jána Hollého na Dobrej Vode v júli 1843* Andreja Kováčika. Na pozadí historicko-politického kontextu autor príspevku demonštruje, ako maliar prekódoval v tridsiatych rokoch 20. storočia pôvodné Hurbanovo poslanstvo týkajúce sa kodifikácie slovenského jazyka, z kolektívneho činu na individuálny Štúrov výkon. P. Macho poukazuje, ako umelec symbolicky vyzdvihol význam L. Štúra na úkor J. M. Hurbana, čím spôsobil rekonfiguráciu kolektívnej pamäte Slovákov a ohľadom kodifikácie spisovnej slovenčiny natrvalo kanonizoval v kolektívnom vedomí symbolický (ne)pomer týchto dvoch buditeľov. V záverečnom článku Ivona Kollárová prezentuje zoznam rukopisných pozostalostí uložených v historických zbierkach Ústrednej knižnice SAV.

Monografia *Jozef Miloslav Hurban. Osobnosť v spoločnosti a reflexii* prináša viaceré štúdie, ktoré novátorským spôsobom reflektujú jednotlivé aspekty života a diela tohto slovenského národného veľikána. Vyzdvihnutie si zaslúži prehľadná členitosť a vyvážená interdisciplinárna rôznorodosť. Zostavovatelia pripravili knihu, ktorá prináša nové interpretácie a odhaľuje doposiaľ malo preskúmané oblasti Hurbanovho života, diela, ako aj jeho miesta v slovenskej kultúrnej pamäti. Z predložených štúdií jednoznačne vyplýva, že napriek tomu, že J. M. Hurban býva považovaný za zosobnenie konzervatívnych ideí a pragmatickú osobnosť, životným osudom bol presvedčivý romantik. Hurban nielen tvoril v duchu romantizmu, ale najmä romanticky žil. Bol romantický bojovník, revolucionár, burič, symbol osobných obetí v prospech národnej spoločnosti a vzdoru proti autoritám. Vedel vzbĺknúť „ako oheň“, sám „veľa utržil“, ale aj „veľa rozdával“. Po Štúrovej smrti písal, že už preňho „*nieť potešenia*“. Svoj život podriadil viere, že jazyk a literatúra môžu zmeniť svet. Uverejnené štúdie ukazujú, ako svojím životom napíňal nekompromisné výzvy európskeho romantizmu a realizoval

318 romantickú ideu osobnej obete pre národ, ako nekompromisne hazardoval s vlastným životom a so životom svojich najbližších, ako „*za všetkých pracoval, aj za všetkých trpel*“. Poľský romantický básnik Adam Mickiewicz po tom, ako sa nezúčastnil národného povstania v roku 1830, do konca života tvoril vlastný mýtus básnika-vojaka. Hurban sa nemusel obracať k mýtu, lebo naplnil tento romantický ideál a aj zaň za-

platil. Tvrdenie Petra Zajaca, že obraz slovenskej literatúry je omnoho diferencovanejší, než sa uvažovalo, možno v súvislosti s prezentovanou knihou parafrázovať, že aj život a dielo J. M. Hurbana sú omnoho romantickejšie než sa uvažovalo. Dôkazom toho sú o. i. nekompromisne protikladné postoje voči Hurbanovi-symbolu kultúrnej pamäte a stálíci romantickej paradigmy slovenskej národnej kultúry.

Mgr. Irena Bilińska, PhD.
Uniwersytet Warszawski
Studium Europy Wschodniej
Krakowskie Przedmieście 26/28
00 927 Warszawa
Poľsko
e-mail: ir.bilinska@gmail.com